

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.43>

Т. О. Рекуненко

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора

Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-7668-0581

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ У ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ

Фінансова безпека України є ключовим елементом національної безпеки держави. Вона тісно пов'язана з усіма економічними процесами, що відбуваються в суспільстві, сприяє підвищенню рівня життя та добробуту населення. Крім того, фінансова безпека відіграє важливу роль у реалізації ефективної економічної політики та є гарантією розвитку країни, формування її іміджу на міжнародній арені як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого суб'єкта. У статті зазначається, що фінансовий контроль відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки в фінансовій сфері, а також у запобіганні фінансовим правопорушенням і реалізації економіко-інвестиційних програм. Його основна мета полягає в забезпеченні законності, запобіганні фінансовим правопорушенням та зміцненні фінансової дисципліни під час формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. Значення державного фінансового контролю постійно зростає, оскільки він є важливим інструментом адміністративно-правового регулювання економічних, політичних і соціальних процесів в Україні. Окреслено, що цей контроль не лише гарантує прозорість і відкритість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, але й слугує потужним механізмом для забезпечення фінансової стабільності та безпеки країни в цілому. Особливо важливим є державний фінансовий контроль у сфері публічного адміністрування, оскільки його ефективність безпосередньо впливає на успішний розвиток державної економіки.

Зазначено, що в умовах сьогодення в сфері фінансового контролю існують певні недоліки та прогалини, які не повністю відповідають потребам суспільства, оскільки економіка країни зазнає значних втрат. Основними причинами цієї ситуації є відсутність ефективних механізмів контролю за публічними фінансовими ресурсами, недосконалість чинного законодавства, необхідність аналізу великого обсягу інформації та показників, що підлягають фінансовому контролю, а також висока кількість правопорушень у цій сфері. Зокрема, впровадження інформаційних технологій сприяє зміні форм і методів фінансового контролю, що може призвести до підвищення їх ефективності та якісного застосування.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансовий контроль, фінансові ресурси, фінанси, економіка, держава, інформаційні технології.

Постановка проблеми. Згідно з Концепцією забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [1], необхідність ефективного державного регулювання розвитку національної економіки та формування інститутів управління в умовах ринкового середовища зумовлює створення системи контролю. Стратегічна мета цієї системи полягає у забезпеченні стабільності економічного зростання країни шляхом запобігання правопорушенням у сфері надання фінансових послуг

та неефективному використанню фінансових ресурсів. Зростання тіньового сектору економіки та протиправні дії в різних сферах господарювання стримують розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам і безпеці держави, підривають довіру до демократичних інститутів та цінностей, викликаючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки з боку міжнародних експертів. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набуває особливої ваги. Крім

того, у зв'язку з швидкою зміною ринкової кон'юнктури на глобальних ринках, стає дедалі складніше регулювати стан вітчизняного фінансового сектора та здійснювати відповідний контроль. Зважаючи на ці обставини, виникає нагальна потреба у впровадженні ефективних заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки України, зокрема, за допомогою адміністративно-правового механізму, результатом якого має стати належний рівень такої безпеки [2, с. 5].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основи забезпечення безпеки у галузі фінансів, ключові аспекти адміністративно-правового механізму регулювання фінансових відносин, проблеми, закономірності і перспективи розвитку, вже досліджувались значною кількістю вітчизняних науковців-адміністративістів, кожен з яких певною мірою зробив внесок у розвиток адміністративно-правової доктрини, а саме: Н. С. Андрійченко, О. О. Бригінець, Г. С. Буга, О. С. Заяць, Т. А. Кобзева, І. І. Комарницька, В. М. Прасюк, О. М. Резнік, М. М. Садченко, Р. Д. Тройчук, М. С. Уткіна, С. В. Чечетт та інші.

Питання правового регулювання фінансових відносин привертає увагу фахівців з різних галузей юридичної науки, таких як адміністративне, фінансове, кримінальне право тощо. Проте, серед наукових досліджень, що стосуються безпеки фінансової сфери України, найбільшу частину складають саме адміністративно-правові роботи. Важливою метою наукових досліджень є впровадження їх результатів у практику, зокрема, для законодавців, урядових органів, підприємств, установ, організацій, які мають відношення до фінансової сфери, а також для громадськості, зацікавленої у забезпеченні безпеки та якості фінансово-економічних відносин. На нашу думку, новий аналіз стану наукових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки у фінансовій сфері дозволить узагальнити досягнуті результати та виявити важливі правові питання, які потребують додаткового спеціального вивчення, що, в свою чергу, сприятиме отриманню нових знань.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий контроль відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки у фінансовій сфері, запобіганні фінансовим правопорушенням та реалізації економіко-інвестиційних програм. Він здійснюється з метою забезпечення законності, запобігання фінансовим правопорушенням, а також зміцнення фінансової дисципліни під час формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. Значення державного фінансового контролю постійно зростає, оскільки він є важливим інструментом адміністративно-правового регулювання економічних, політичних і соціальних процесів в Україні. Це не лише гарантія прозорості та відкритості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а й потужний механізм забезпечення фінансової стабільності та безпеки України в цілому. У сфері публічного адміністрування державний фінансовий контроль набуває особливої важливості, оскільки ефективність його реалізації безпосередньо впливає на успішний розвиток державної економіки [3, с. 115-117].

Центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України, відповідає за реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю. Основні завдання цього органу включають контроль за використанням та збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильність визначення потреб у бюджетних коштах та виконання зобов'язань, ефективність використання коштів і майна, а також перевірку стану та достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки. Це стосується також суб'єктів господарювання, де 50% і більше акцій (часток) належать державному сектору, а також підприємств, установ та організацій, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або

використовують державне чи комунальне майно, з метою дотримання бюджетного законодавства тощо.

На думку, М. М. Садченко до ключових організаційно-правових заходів, які необхідно реалізувати у сфері фінансового контролю, відносяться: розробка та затвердження концепції державного фінансового контролю, яка б встановлювала єдині принципи для всіх суб'єктів системи фінансового контролю, включала уніфіковану методологію проведення контролю, визначала види, форми та методи, процедуру виконання контрольної діяльності, а також основи взаємодії та координації; нормативне закріплення вищого органу фінансового контролю та визначення його адміністративно-правової компетенції; розробка і прийняття підзаконних актів та нормативних документів щодо організації взаємодії контролюючих і правоохоронних органів; законодавче забезпечення незалежності органів парламентського фінансового контролю під час проведення контрольних заходів; встановлення відповідальності за несвоєчасне виконання заходів на основі пропозицій органів фінансового контролю, внесених за результатами контрольних дій [4, с.115-116].

Здійснюючи ретроспективний аналіз теоретико-правових досліджень адміністративно-правового забезпечення безпеки у галузі фінансів не можна залишити осторонь уваги і дисертаційне дослідження О. О. Бригінець на тему: «Правове забезпечення фінансової безпеки України» (2017 р.), в якому удосконалено положення щодо попередження, мінімізації й ліквідації загроз, що є запорукою розвитку фінансової системи, а також розкрито адміністративно-правові основи діяльності фіскальних органів стосовно забезпечення фінансової безпеки держави. Поряд із цим, адміністративно-правові засади функціонування інших правоохоронних органів у означуваному спрямуванні залишилися поза увагою науковця [5, с. 265-266].

В аспекті практики вдосконалення адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері фінансів вагоме значення має праця

О. С. Заяць на тему: «Протидія адміністративним правопорушенням у фінансовій сфері» (2018 р.). Дослідниця систематизувала коло відповідних правопорушень. Критеріями такої систематизації виступають: ступінь суспільної небезпеки та розмір заподіяної шкоди; види юридичної відповідальності; галузева сфера об'єкта правопорушення (бюджетна сфера, банківська сфера, податкова сфера та деякі інші). Авторкою здійснено цілісне осмислення чинного законодавства України, узагальнення практики його реалізації, вивчення наукових розробок та особливостей адміністративно-правової протидії правопорушенням у фінансовій сфері, а також шляхи її розвитку та вдосконалення. Наведено авторську концепцію протидії різним формам вчинення адміністративних правопорушень, у фінансовій сфері, що є важливим напрямом правової політики будь-якої сучасної держави, та запропоновано власне бачення «правапорушення в фінансовій сфері» [6, с. 112-113].

Дослідженню адміністративно-правове забезпечення фінансової галузі в контексті вдосконалення законодавства, що визначає відповідальність за правопорушення у фінансовій сфері присвячена монографія Т. А. Кобзєвої «Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України» (2018 р.) у якій зазначено, що адміністративне законодавство, яке визначає відповідальність за правопорушення у фінансовій сфері, має ряд певних недоліків, поява яких пов'язана з: неготовністю чинного законодавства до різких соціально-політичних змін, що відбулись у країні в останні декілька років; виникненням нових видів правопорушень у сфері фінансів; необхідністю адаптувати законодавство про адміністративну відповідальність у сфері фінансів до європейських стандартів; недостатнім рівнем міри відповідальності порушника за правопорушення у сфері фінансів [7, с. 216-217]. Разом із цим, авторкою наведено напрямки вдосконалення законодавства, яке визначає відповідальність за правопорушення у фінансовій сфері, а саме: вдосконалення та чітке закріплення на законодавчому рівні визначення ознак суб'єкта право-

порушення у фінансовій сфері; систематизація адміністративного законодавства, яке визначає відповідальність за правопорушення у фінансовій сфері; підвищення суми штрафів за правопорушення у зазначеній сфері суспільних відносин.

Водночас, необхідно виокремити і наукове дослідження О. М. Резніка на тему: «Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України» (2019 р.) в якому автором уточнено поняття та узагальнено ознаки фінансово-економічної безпеки як складової національної безпеки держави та об'єкта адміністративно-правової охорони. Беручи до уваги, що економічна безпека є складовою частиною національної безпеки, а фінансова безпека є невід'ємним елементом економічної безпеки, пропонується об'єднати ці поняття в одне – фінансово-економічна безпека. Її зміст повинен включати також перелік суб'єктів, які захищають фінансово-економічну безпеку держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Представлене дисертаційне дослідження є однією з перших спроб комплексного аналізу на монографічному рівні з використанням сучасних загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, а також врахуванням останніх досягнень юридичної науки. Це дозволяє визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад діяльності правоохоронних органів у забезпеченні фінансово-економічної безпеки України та отримати нові знання, які сприяють формулюванню нових наукових підходів до вдосконалення їх діяльності в сучасних умовах державотворення в Україні [8, с.198-199].

Досліджуючи проблемні питання забезпечення безпеки у галузі фінансів неможливо залишити поза увагою дисертаційне дослідження Н. С. Андрійченко з теми: «Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України» (2020 р.), в якій автор навів теоретичне узагальнення і нове вирішення актуального наукового завдання – визначення сутності та особливостей адміністратив-

но-правових засад оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України та напрямків їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень та висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети [9, с. 105-106].

В своїй праці «Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права» (2021 р.) І. І. Комарницька виокремлює понятійно-категоріальний апарат профілактики правопорушень фінансово-економічного характеру. Визначено зміст категорій «фінансова безпека», «фінансова сфера», «профілактика правопорушень». Останнє поняття розглядається як багаторівнева система заходів соціального, спеціального та індивідуального характеру, спрямованих на виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень. Ці правопорушення стосуються регулювання процесів мобілізації, розподілу, перерозподілу та використання як централізованих, так і децентралізованих грошових фондів. Також охоплюються питання формування, розгляду, ухвалення, внесення змін, виконання бюджету, сплати податків та інших обов'язкових платежів, митно-тарифного регулювання та переміщення товарів через митний кордон. Окрім цього, увага приділяється функціонуванню банківських структур та банківської системи в цілому, організаційно-економічним, виробничим відносинам, відносинам власності, функціонуванню всього господарського механізму держави, економічній безпеці, стабільності економіко-правового регулювання суспільних відносин, а також фінансово-економічним правам та законним інтересам фізичних та юридичних осіб [10, с. 216-217].

Сучасному дослідженню проблем забезпечення безпеки у галузі фінансів та адміністративної відповідальності було присвячено і дисертацію Р. Д. Тройчука: «Адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового контролю» (2022 р.). У дисертації запропоновано вирішення наукового завдання,

яке полягає в комплексному дослідженні сутності та особливостей адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, обґрунтуванні напрямків і шляхів вдосконалення адміністративного законодавства та правозастосування у цій сфері. Як зазначає автор, не зважаючи на численні наукові дослідження, у яких розкиваються проблеми запобігання та протидії корупції в Україні, а також різноманітні аспекти здійснення фінансового контролю, нині залишається малодослідженою проблематика адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, яка на рівні дисертаційного дослідження фактично не розглядалася [11, с.117-118].

Під час дослідження проблемних питань формування фінансової безпеки в умовах воєнного стану значний науковий інтерес викликає напрацювання М. С. Уткіної, зокрема, її дисертація на тему: «Адміністративно-правові засади здійснення фінансового моніторингу» (2024 р.). У даній роботі авторка узагальнила, систематизувала та проаналізувала існуючі погляди науковців щодо категорії «фінансовий моніторинг» і запропонувала власне визначення. Визначено ключові структурні елементи фінансового моніторингу, а саме: основні засади (принципи), цілі, предмет, об'єкти та суб'єкти фінансового моніторингу, які є основними компонентами, що формують підходи та методологію для виявлення, аналізу та контролю фінансових операцій з метою виявлення та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, а також фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та інших фінансових злочинів. Досліджено функції фінансового моніторингу як специфічні напрями його застосування у виконанні різних функціональних завдань, а також методи фінансового моніторингу як сукупність структурованих і систематизованих прийомів та засобів, що використовуються для збору, аналізу та обробки інформаційних даних з метою запобігання та протидії фінансовій злочинності [12, с. 233-234].

Отже, аналізуючи теоретико-правові дослідження адміністративно-право-

вого забезпечення безпеки у фінансовій сфері, можна зробити висновок, що запобігання фінансовим злочинам є складним і комплексним набором адміністративно-правових заходів. Ці заходи здійснюються компетентними органами та іншими суб'єктами в межах їхньої компетенції відповідно до певних правових актів. Основною метою є виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню протиправних дій або бездіяльності з боку платників податків, податкових агентів та/або їх посадових осіб, що призводить до недотримання або неналежного дотримання вимог фінансового законодавства. Виконання цих вимог контролюється відповідними органами, і за їх порушення передбачена юридична відповідальність.

Висновки. Підсумовуючи вищевведений матеріал, слід зазначити, що євроінтеграційний курс та правовий режим воєнного стану в Україні зумовили необхідність системних змін у функціонуванні органів державної влади, включаючи органи державного фінансового контролю. Водночас, ряд питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки, стали об'єктом вивчення економістів та представників інших галузей знань. Хоча теоретико-праксеологічні дослідження цієї групи не присвячені виключно адміністративно-правовому забезпеченню безпеки у фінансовій сфері, вони містять положення, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання фінансової галузі, а також важливу міжгалузеву інформацію щодо фінансово-економічних відносин в Україні.

На сьогодні у сфері фінансового контролю існують певні недоліки та прогалини, які не повністю відповідають суспільним інтересам, оскільки економіка країни зазнає значних втрат. Основними причинами цього є відсутність ефективних механізмів контролю за публічними фінансовими ресурсами, недосконалість чинного законодавства, необхідність аналізу великого обсягу інформації та показників, що підлягають фінансовому контролю, а також висока кількість правопорушень у цій сфері. Зокрема, впровадження інформаційних технологій сприяє зміні

форм і методів фінансового контролю, що призведе до підвищення їх ефективності та якіснішого застосування. Сучасні інформаційні технології створюють умови для автоматизації механізму фінансового контролю, зокрема, при обробці облікових даних, проведенні розрахунково-аналітичних процедур, а також групуванні та систематизації виявлених порушень. Отже, в сфері фінансового контролю наразі існує необхідність подолання правової невизначеності. Для цього важливо вдосконалити нормативно-правову базу, а також методологічне і матеріально-технічне забезпечення діяльності органів фінансового контролю.

Відтак, зазначені наукові дослідження, розглянуті у статті, сприяють вдосконаленню практики запобігання фінансовим правопорушенням. Проте, у більшості випадків, вони допомагають вирішувати лише завдання кримінального та адміністративного провадження, а також частково економічні й соціальні виклики у різних сферах, пов'язаних з фінансовою діяльністю. Це обумовлює необхідність подальшого наукового пошуку, зокрема щодо визначення стратегічних напрямів для суб'єктів запобігання протиправним діям, з урахуванням як тенденцій суспільних реалій, так і сталого фінансово-інвестиційного клімату держави в умовах післявоєнної відбудови. У цьому контексті важливим кроком є концептуалізація наукових ідей і підходів до створення якісно нового адміністративно-правового механізму забезпечення безпеки у галузі фінансів, аналіз складових організації та здійснення фінансової діяльності, виявлення та профілактика порушень, удосконалення регулятивного законодавства та правозастосовної практики.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>
2. Буга Г. С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.
3. Прасюк В. М. Адміністративно-правове регулювання державного фінансового контролю в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 227 с.
4. Садченко М. М. Правові та організаційні засади діяльності органів внутрішніх справ у здійсненні фінансового контролю: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 206 с.
5. Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки України: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2017. 464 с.
6. Заяць О. С. Протидія адміністративним правопорушенням у фінансовій сфері: монографія. Львів: Львів. держ. універ. внутр. справ, 2018. 240 с.
7. Кобзева Т. А. Адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою України: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2018. 433 с.
8. Рєзнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
9. Андрійченко Н. С. Адміністративно-правові засади оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ...докт. філософ. 081 – Право. Суми, 2020. 234 с.
10. Комарницька І. І. Профілактика правопорушень у фінансово-економічній сфері засобами адміністративного права: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2021. 497 с.
11. Тройчук Р. Д. Адміністративна відповідальність за порушення вимог фінансового контролю: дис. ...докт. філософ. 081 – Право. Київ, 2022. 278 с.
12. Уткіна М. С. Адміністративно-правові засади здійснення фінансового моніторингу: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2024. 433 с.

Rekunen T. O. Scientific security in the finance industry

The financial security of Ukraine is a key element of the state's national security. It is closely related to all economic processes taking place in society, contributes to raising the standard of living and well-being of the population. In addition, financial security plays an important role in the implementation of effective economic policy and is a guarantee

of the country's development, the formation of its image on the international arena as a competitive and investment-attractive entity. The article notes that financial control plays a key role in ensuring security in the financial sphere, as well as in preventing financial crimes and implementing economic and investment programs. Its main purpose is to ensure legality, prevent financial crimes and strengthen financial discipline during the formation, distribution and use of public financial resources. The importance of state financial control is constantly growing, as it is an important instrument of administrative and legal regulation of economic, political and social processes in Ukraine. It is outlined that this control not only guarantees the transparency and openness of the activities of state authorities and local self-government, but also serves as a powerful mechanism for ensuring the financial stability and security of the country as a whole. State financial control in the field of public administration is particularly important, as its effectiveness directly affects the successful development of the state economy.

It is noted that in today's conditions in the field of financial control there are certain shortcomings and gaps that do not fully meet the needs of society, as the country's economy is experiencing significant losses. The main reasons for this situation are the lack of effective control mechanisms over public financial resources, the imperfection of the current legislation, the need to analyze a large amount of information and indicators subject to financial control, as well as a high number of offenses in this area. In particular, the introduction of information technologies helps to change the forms and methods of financial control, which can lead to an increase in their efficiency and quality application.

Key words: *financial security, financial control, financial resources, finance, economy, state, information technologies.*